

KİŞİLİK VE İLETİŞİM TIPLERİ

Çetin Murat Hazar*

ÖZET

Bu çalışmada kişilik, fiziksel, toplumsal ve ruhsal özelliklerine göre ele alınmakta ve kişilik ile iletişim tipleri arasında ilişkiler kurulmaktadır.

Kalıtımla çevresel faktörlerin bir sonucu olarak beliren kişilik bireye özgü duygu, düşünce ve davranışların örgütlenip bütünleşmesi olarak görülmektedir. Kişiliğin fiziksel özelliklere göre belirlendiği, kısalık, uzunluk, zayıflık, şişmanlık, güzellik, çirkinlik, saç, göz, ten rengi, mimik ve jest gibi beden özelliklerine göre kişiliğin ortaya çıktığı konusu Hipokrat'tan beri tartışılmaktadır. Ancak günümüzde toplumsal ve ruhsal özelliklere göre kişilik tiplerini oluşturulmaktadır. Bunlar arasında, Freud'un psikoanalitik yaklaşımı, Jung, Adler, Horney ve Erikson'un neo-analitik yaklaşımı, Pavlov, Galton, Tyron ve Gottesman'ın biyolojik yaklaşımı, Pavlov, Miller ve Donald'ın davranışçı yaklaşımı, Kelly, Rotter ve Bandura'nın bilişsel yaklaşımı, Allport, Murray ve McDougall'ın özellikli yaklaşımı, Fromm ve Rogers'ın hümanist yaklaşımı ile Murray ve Sullivan'ın etkileşimci yaklaşımı ön plana çıkmaktadır.

Biyolojik ve özellik yaklaşımaları içinde yer alan Eysenck'in oturmuş-içedönük, oturmuş-dışadönük, uçarı-içedönük, uçarı-dışadönük tiplerini çerçevesinde, kendi kendine iletişim, kişiler arası iletişim ve kitle iletişimi gibi iletişim tiplerinin farklı tercih ve kullanımları ortaya çıkmaktadır.

Anahtar sözcükler : Kişilik, iletişim, iletişim tipleri

PERSONALITY AND TYPE OF COMMUNICATION

ABSTRACT

In this study, the personality is dealt with physical, social and psychological characteristics and is made connections with communication types.

Comprised as a result of genetic and environmental factors personality is defined as integrity of senses, considerations and behaviors, which are special to individual. It has been discussed whether personality depends on physical traits such as weight, height, beauty, ugliness, color of hair, eye, skin, mimics and gestures since Hypocrites. However, personality types have been constituted recently according to social and psychological traits. Among these, psychoanalytic approach of Freud, neo-analytic approach of Horney and Erikson, biological approach of Pavlov, Galton, Tyron and Gottesman, behavioral approach of Pavlov, Miller and Donald, cognitive approach of Kelly, Rotter and Bandura, traits approach of Allport, Murray and McDougall, humanistic approach of Fromm and Rogers and interaction approach of Murray and Sullivan have come forth.

Within the framework of stable-introverted, stable-extraverted, unstable-introverted, unstable-extraverted types of Eysenck which are among biologic and traits approaches, different preferences and usages of communication types such as intrapersonal communication, inter personal communication, mass communication appear.

Keywords: Personality, communications, type of communication.

GİRİŞ

Kişilik, kalıtımla dış faktörlerin bir sonucu olarak görülmektedir. Kişiliği, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi olarak tanımlamak (Cüceloğlu 1993:404) ola-

naklıdır. Kültürel olayların benzerlik ve ayrılıklarını toplumdaki kişilik tipinin oluşmasında ana etken olarak görenlere göre ise, kişilik, bireye özgü duygu, düşünce ve davranışların örgütlenip bütünleşmesidir (Güvenç 1984:347) Carrel ise, daha pragmatik bir tanım yaparak, kişiliği insanın ta kendisi olarak ele alır. Her

* Dr., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi

birimize küçüklüğümüzü, aleladeligimizi, gücümüzü veren odur. (Carrel 1973:154)

Psikolojide uzun süre,

Kişilik özellikleri (varsayılan) ————— Davranış (gözlenen)

modeli hakimiyetini sürdürmüştür. Ancak, 1960'larda, Mischel, Marlowe ve Gergen'in kişilik ve ahlaki özellikler arasındaki tutarlılığın beklenenden düşük boyutlarda olduğunu ve değişkenliğin yüksek tezahür ettiğini bulduklarında,

Kişilik özellikleri (varsayılan) ————— Davranış (Gözlenen)
Ortamsal etkiler (etkileşim) —————

modeline geçilmiştir. Dolayısıyla kişilik özelliklerinin tek tek değil de birbirleriyle etkileşim halinde bir bütün olarak davranışı etkilediği ileri sürülmektedir. (Kağıtçıbaşı 1977:78)

FİZİKSEL VE TOPLUMSAL-RUHSAL ÖZELLİKLERE GÖRE KİŞİLİK

19. yüzyılın sonlarında, kişilik özelliklerinin irade dışı açığa vurulması, bedensel özelliklere dayalı olarak, "kafanın fiziksel biçiminden yola çıkılarak karakterin okunması" anlamına gelen Frenoloji ve yine fiziksel özelliklere göre geleceğin suçlularının ortaya çıkarılmasında Bertillon ölçümlerine gerek duyulmuştur (Sennett 1996:41-42).

Aynı dönemlerde kişiliği çevre etkilerinden bağımsız olarak bireyin kendi benliğinin belirlediği görüşü de (Freudcu yaklaşım) etkinlik kazanmıştır. Çevresel etkileri başat öge olarak ele alan görüşler ise ruhsal ve toplumsal yapıya göre kişiliğin ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

1. Fiziki Özelliklere Göre Kişilik

Carrel, eski hekimlerin pek haklı olarak teşhis ve tahminlerinde fiziksel yapıya önem verdiklerini, görmesini bilen biri için her insanın

yüzünden onun beden ve ruh tarifinin okunacağını (Carrel 1973:84) belirtmektedir.

Kısalık, uzunluk, zayıflık, şişmanlık, güzellik, çirkinlik, saç, göz, ten rengi, yürüyüş, oturuş, mimik, jest gibi bedensel özelliklere göre çevrenin gösterdiği ilgi, tepki, ilişki kurma isteği farklılıklar göstermektedir. İnsanların bu tepkilere verdikleri cevaplar uzun süreli ve benzer nitelikli olursa, değişik kişilik yapılarının oluşması gündeme gelmektedir (Köknel 1986: 82-83). Dolayısıyla şöyle veya böyle fiziksel özellikler kişilik özelliklerini etkilemektedir. Buna iyi bir örnek olarak Doberman köpekleri gösterilebilir. Dobermanlar kendileriyle aynı sınıfa girdikleri kurt köpekleriyle aynı davranış kalıplarına sahip bulunmaktadırlar. Ancak görünüşlerinden dolayı, bu köpeklerle sahiplerinin dışında yakın ilişki içine girilmemekte, sevgi gösterilmemekte, onlardan genellikle korkulmaktadır. Böylece Dobermanlar, Kurt köpeklerinde olmayacak derecede bir saldırganlık göstermektedirler.

Modern tıbbın babası olarak kabul edilen Hipokrat'ın kişilik kavramı, onun öğrencisi olan Empedokles'in ortaya koyduğu 4 element (hava, su, ateş ve toprak) teorisine uygun olarak 4 temel mizaca bölünmektedir (Hall ve ark. 1985:379). Bu bölümlenme, insan vücudundaki kan, balgam, sarı ve siyah safra olmak üzere 4 sıvıya (ki bunlar kalp, beyin, karaciğer ve dalağa karşılık gelmektedir) dayanmaktadır. Tipleri öfkeli, sıcak kanlı, hüzünlü ve soğukkanlı olarak bölümleyen Hipokrat, sıcakkanlı ve öfkeli kişiliğin, kolayca heyecanlanan, ilgileri çabuk değişebilenlerden kurulu olduğunu ileri sürmektedir. Öfkeli tipin ilgisi zayıf, ikincinin ise hızlıdır. Buna karşılık soğukkanlı ve hüzünlü mizaçlar ilgilerinin sürekli olması ama yavaş yavaş uyarılması ile ortaya çıkmaktadır. Soğukkanlı olanların ilgileri zayıf, hüzünlülerinki ise şiddetlidir (Öfkeli= ateş= sarı safra= sıcak ve kuru, hızlı ve kuvvetli. Sıcakkanlı= hava= kan= sıcak ve nemli, hızlı ve zayıf. Soğukkanlı= su= balgam= soğuk ve nemli, yavaş ve zayıf. Hüzünlü= toprak= kara safra soğuk ve kuru, ağır ve kuvvetli.) (Fromm 1995:71)

Aynı şekilde Galen de, Hipokratın vücut sıvılarına dayanan dörtlü sınıflandırmasını kabul eder. Öncelikle, kan bolluğu nedeniyle neşeli ve canlı olan sagvinik tipe referans yapar.

Sonra aşırı balgamdan etkilenen ve sakin, rahat, iyimser olan flegmatik tip, fazla safra sıvılarından etkilenen ve hüzünlü olan melankolik

tip gelir. En sonra ise, enerjik kolerik tip gelmektedir.

Tablo 1. Düşünürlere Göre Beden Yapıları ve Kişilik Tipleri

ARAŞTIRMACI	ÖNERİLEN TİP 1	ÖNERİLEN TİP 2	ÖNERİLEN TİP 3	ÖNERİLEN TİP 4
HİPOKRAT	Öfkeli	Melankolik	Sıcakkanlı	Soğukkanlı
GALEN	Kolerik	Melankolik	Flegmatik	Sagvinik
ROSTAN VE ARKADAŞLARI	Dijestif	Respiratuar Serebral	Müsküler	
VİOLA	Mikro-Splanknik	Makro-Splanknik		
SİGAUD VE AULİFFE	Dijestif	Respiratuar	Müsküler	Serebral
DAVENPORT	Slender	Medium	Fleshy	
GALANT	Stenosom	Mesosom	Megalosom	
Dİ TULLIO	Brevilignes	Longilignes		
KRETSCHMER	Piknik	Astenik	Atletik	Displastik
SHELDON	Viserotonik/ Ekdormorf	Serebrotonik/ Ektormorf	Somatotonik/ Mezomorf	

18. yüzyıla kadar varlığını sürdüren Hipokrat ve Galen'in tipeştirmeleri, her ne kadar günümüzde çok ciddiye alınmasa da, önerdikleri tiplerin kelime anlamlarına bakıldığında (Sanguinicus = mutlu, iyimser, kan renginde, Phlegm = soğuk kanlılık, balgam) uzun yıllar ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Ortaçağda, insan fizyonomi okulunu kuran Giambattista della Porta, insan davranışları ile yüz özellikleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bir suçlu tipolojisi de çıkaran Porta'ya göre, hırsız, geniş dudaklı ve sert bakışlıdır. (Timur Demirtaş, www.kriminoloji.com)

19. yüzyılın başlarında, Gall ve Spurzheim'in frenolojiyi geliştirmeleriyle birlikte, kişilikle ilgili çeşitli özellik ve fonksiyonların beyinde belirli merkezler kanalıyla geliştiği ileri sürülmüştür. Yaşamının 20 yılını akıl hastaları ve mahkumlar arasında, onların kafataslarının şeklini çizerek geçiren Gall, a) beyin düşüncenin merkezidir, b) beynin farklı bölgeleri, değişik davranışları yönlendirir, c) beynin daha önemli kısımları nisbi olarak daha küçüktür, d) kafatası beyin korteksini kaplar ve kafatasında eş anlamlı çıkıntılar olur yargılarına varmıştır. Gall, beyindeki merkezlerin kafatasına etki yapısı orada bir takım çıkıntı ve girintilere yol açacağını, kafatasındaki çıkıntı, düzlük veya girintinin incelenmesiyle kişilik özelliklerinin bulunabileceğini iddia ederek, kafatasının arka

kısımında belirli bir çıkıntısı olanların maddi zevklere düşkün, alımlarının yukarı kısmı çıkıntılı olanların ise mal ve mülkiyet arzularının kuvvetli olduğunu vurgulamaktadır (Timur Demirtaş, www.kriminoloji.com).

Yine 19. yüzyılın başlarında Rostan'ın da içinde bulunduğu birkaç Fransız yazar kişilik tipolojisini Dijestif, Respiratuar Serebral ve Müsküler almak üzere üçe ayırırlar.

İtalyan hukukçu Lombroso ise, kişilerin bedensel yapılarına göre suça ne derecede eğimli olduklarını ve kalıtsal olarak bu eğilimin aileden çocuğa geçtiğini iddia etmektedir. Askerlik yaptığı sıradaki gözlemlerinden yola çıkarak, devamlı suç işleyen kişilerin beden yapılarının normal insanlardan farklı olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre, tepesi yassı küçük kafalı, elmacık kemikleri çıkık ve goril tipi elleri olanlar (ki günümüzdeki çizgi filmlerde de suçlu ve kötü adam tipi böyle canlandırılır) suç işlemeye doğuştan yatkındırlar (Ankay 1992:28).

Ferri'nin doğuştan suçlu teorisi olarak isimlendirdiği düşünceye göre, suçlular suçlu olmayanlardan kafatasının küçüklüğü, kolların uzunluğu, ağırlara karşı duyarsızlık ve solaklık gibi farklı birtakım belirtiler taşımaktadır. Kattiller: kafatasları dar, elmacık kemikler dışarı çıkıktır, ırza geçenler: gözleri eğri ve birbirlerine yakın, çeneleri uzundur, hırsızlar: gözleri

devamlı hareketli, alınları çıkık ve solaktırlar. Ferri'ye göre, sayılan özelliklere sahip olmayan kişiler de suç işleyebilirler, ancak bu belirtileri taşıyanlar suç işlemeye mahkum durumdadırlar (Soyaslan 1996:35).

20. yüzyılın başlarında ise İtalya'da Viola insan vücudunun karşılaştırmalı büyüklüğüne göre kişilik tiplerinin oluştuğunu ileri sürmüştür. Hipokrattan esinlenerek, küçük vücutluları Mikro-Splanknik, büyük vücutluları Makro-Splanknik olarak değerlendirmektedir (Hall ve ark. 1985:379).

Sigaud ve Auliffé insanları beden yapılarına göre, Cerebral, Respiratoire, Musculaire ve Digestive olarak dört tipe ayırmaktadır. Cerebral tip, ufak yüz yapısı, büyük kafatası, Respiratoire tip, karın boşluğuna oranla çok geniş göğüs kafesi, Musculaire tip, iyi gelişmiş kol ve bacak kasları, Digestive tip ise, geniş ve büyük karın boşluğu özelliklerine sahiptir.

1923 yılında Davenport, Slender (ince-uzun), Medium (orta) ve Fleshy (şişman-etli) ayırımına gitmiştir. Aynı şekilde Sovyet araştırmacı Galant (1927), Stenosom, Mesosom ve Megalosom gibi tiplere gitmekte ve Davenport gibi farklı fizik özelliklerine sahip insanların birbirlerinden farklı kişilik özelliklerinin olduğunu ileri sürmektedir (Köknel 1986: 83-84).

Di Tullio ise genel olarak kişileri organları (uzun organlı-kısa organlı) ve güçleri yönünden (güçlüler-güçsüzler) birbirlerinden ayırmaktadır. Kısa organlı olanların (Brevilignes) omuz ve sırtları geniş, kol ve bacakları kısa, yüzleri yuvarlaktır. Uzun organlıların (Longilignes) ise omuz ve sırtları dar ve boyları, kol ve bacakları ile çehreleri uzundur. Kısa organlı ve güçsüzlerin genel olarak az suç işlediklerini, kısa organlı ve güçlülerin agresif olduklarını, adam öldürme, hırsızlık gibi suçları işlediklerini, uzun organlı ve güçlülerin fanatik suçlular olduklarını, ihtirashlı adam öldürme suçları işlediklerini ileri sürmüştür (Soyaslan 1996:37).

Farklı tip suçlular arasında, aynı zamanda da suçlu olmayanlar ve suçlular arasında ırk farklılıkları ve anatomik değişiklikleri bulmaya çalışan Antropolog Hooton, 17 bin suçlu üzerine yaptığı araştırmalarda, ince dudaklar, dar ve

eğimli alın, zayıf ve ince yanaklar, ince boyun, düşük omuzlar ve kepçe kulaklar gibi ortak özellikler bulunduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca farklı suçları işleyen suçluları değerlendirerek, örneğin uzun boylu zayıf erkeklerin katil ve haydut, uzun boylu ve kalın erkeklerin adam öldürme, dolandırıcılık ve sahtecilik suçlarını işleme, kısa boylu, ufak tefek erkeklerin hırsız, evlerden hırsızlık, kısa boylu kalın erkeklerin ise müessir fiil ve cinsel suçları işleme, bayağı görünümümlü erkeklerin değişik tür suç işleme eğiliminde olduklarını iddia etmektedir. Yine Hooton'a göre hırsızların kısa kafası, sarı saçları ve çıkık alt çeneleri, yağmacıların ise uzun dalgalı saçları, uzun kafaları, kısa kulakları, geniş yüzleri bulunmaktadır.

Sosyal çevrenin etkilerine değinen Hooton, yapısal bakımdan daha aşağı durumda olan kişilerin, çevrenin de yarattığı baskı ile daha da kötü oldukları ve suçluluğa bunun yol açtığı üzerinde durmaktadır. Toplumun ise bu tür insanları düzeltmeyeceğini, tam tersi kötü organizmaların iyi çevreyi bozacağını belirtmektedir (Sokullu-Akıncı 1999:153-154).

Ancak, bedensel tipler arasında en çok ilgi gören Kretschmer (1927) ve Sheldon'un (1954) sınıflandırmaları olmuştur.

Kretschmer, beden yapılarını Piknik, Astenik, Atletik ve Displastik olarak 4 tipe ayırmaktadır (Songar 1977:168-172).

1. Piknik yapılı olanlar, orta boylu, kısa boyunlu, yağlı, şişman, göbekli, yuvarlak, yüzleri yağlı, saçları ince ve seyrek, sakalları sert ve beden kılları çok, kol ve bacakları kısa, elleri, parmakları tombuldur.

Piknik tip, orta yaşlarda eriştiği en son olgunluk safhasında, iç organları ihtiva eden boşluğun çok fazla gelişmesi ve gövdede yağ birikmesi ve omuz çevresi, kol ve bacaklar gibi hareket organlarının zayıf bir şekilde teşekkülü ile kendini göstermektedir.

2. Astenik tip, uzunluğuna bir büyümedir. İnce, uzun, zayıf beden yapıları, ufak baş, ince uzun burun, küçük çene, soluk yüz derisi, kalın telli saçlar tipik özelliğidir.

3. Atletik tip, iskeletin, kasların ve tenin iyi gelişmesiyle kendini gösterir. Boyları ortanın üstündedir. Kol ve bacaklar uzun, baş sert ve yüksekçedir.

4. Displastiklerde vücut diğerlerine benzemez. Kalıtımla ilgili veya sonradan olan iç salgı bezlerine ilişkin bozukluklardan dolayı anormal bir intiba verir. Aşırı uzun veya kısa boy, şişmanlık, zayıflık, zeka gerilikleri, kişilik sapmaları gibi özellikleri içerir.

Kretschmer, hasta ve sağlıklı insanlar üzerinde yaptığı araştırmalar sonucunda, insanları genel olarak Siklotimik ve Şizomik biyotipe ayırır. Çoğunlukla piknik tiplerde gelişen Siklotimik, dışadönük, canlı, neşeli, sevecen, insancıl kişilerdir. Kolay ve çabuk duygulanır, sever, kızar, öfkelenir, uygulamalı ve toplumsal alanlarda başarılı olurlar.

İçedönük, soğukkanlı, duygularını dışa yansıtmayan insanlar ise Şizomitiklerdir. Çekingen ve alıngandırlar. Yalnızlıktan ve soyut konularla uğraşmaktan hoşlanırlar. İradeleri güçlüdür ve başladıkları işin sonunu getirirler. Genellikle astenikleri kapsamaktadır (Köknel 1986: 84-85).

Sheldon ise, iskelet ve beden oranlarının değerlendirilmesi ve ölçümlendirilmesi için beden yapıları farklı insanlar ve bunların çeşitli açılardan çekilmiş fotoğraflarından yola çıkmıştır (Köknel 1986:86-87). Beden yapılarını döl yatağı içinde gelişen katmanlara göre Endomorf, Mezomorf ve Ektomorf şeklinde üç temel tipe ayırmıştır. Döl yatağı içinde oğulcuğun ilk oluşan katmanları endoderm olup, bundan sindirim sistemi, mide, bağırsak kanalı gelişir. Daha sonra oluşan mezodermden kemik, kas ve bağ dokuları gibi bedenin temel destekleri, son oluşan ve oğulcuğun dışında bulunan ektodermden ise merkezi sinir sistemi ve duyu organları gelişmektedir. Sheldon, oğulcukta ayrı katmanlardan kaynaklanan sistemlerin gelişmesi sonucu ortaya çıkan üç ayrı beden yapısının üzerinde bunların uygun üç ayrı kişilik olduğunu ileri sürmüştür.

1. Endomorf tipte olanların iç organları gelişmiş olup, özellikle karın bölgeleri geniştir. Beden yuvarlak, kaslar gevşek, saçlar seyrek ve cilt düzgündür.

Endomorfarda, Viseronotik denilen, hareketleri yavaş ve uyusuk, rahata düşkün, yemek yemekten hoşlanan, topluluktan haz duyan, bol gülen, neşeli, arkadaş canlısı, sevme tanınma isteği güçlü, hoşgörülü, ilgisi kendisine dönük, çok ve derin uyuyan, alkole düşkün, çabuk ve kolay duygulanan, kaygılanan, üzülen ve ağlayan bir kişilik yapısı görülmektedir.

2. Mezomorf tipte olanların omuzları ve özellikle kasları iyi gelişmiş, dayanıklı, atletik kişilerdir.

Bunlarda, Somatotonik denilen, beden hareketleri canlı, spordan ve serüvenden hoşlanan, egemen olma ve yönetme tutkusunu olan, davranışlarında girişken ve atılgan, kapalı yerlerden korkan, içinden geldiği gibi hatta zaman zaman saygısızca davranan, her türlü kalabalık ve gürültüden hoşlanan, dışadönük, kaygı ve endişe durumlarında dışa yönelik eylemlerde bulunan ve saldırgan olan bir kişilik görülür.

3. Ektomorf tipte olanlar ince, uzun, iyi gelişmemiş kas yapısına sahiptirler.

Serebrotonik denilen bu tip kişilikte, hareketler yavaş ve endişeli, olaylar ve insanlar karşısında geriye çekilme ve içe kapanma, aşırı zihinsel işlev ve akılcı yaklaşım, duygu ve coşkular üzerinde aşırı denetim, topluluktan, kalabalıktan hatta arkadaştan çekinme ve kaçma, açık yerlerden, geniş alanlardan korkma, aşırı ve dışarı yansıtılmayan duyarlılık, alkole karşı dayanıklılık, kaygı ve korku yaratan durumlarda içe kapanma ve yalnız kalma isteği ortaya çıkmaktadır.

Sheldon, bu tiplerin saf olarak nadir bulunacaklarını ve herhangi bir kişilik tipinin diğerlerine baskın olduğunda anlamlı bir kişilik tipinin ortaya çıkacağını savunmaktadır.

Kişiliğin oluşumunda, genlerin, vücut sıvılarının da büyük bir etkinliği vardır.

Günümüzde genlerin ancak % 2'sinin işlevleri bilinmekte ancak, bununla bile psikolojide bir devrim yaratılabilmektedir. Lange, 13'ü tek, 17'si ayrı yumurta ikizi olan 30 çocuğu suçluluk yönünden inceler. Bu çalışma ile eşit yumurta ikizlerinden 10'u, ayrı yumurta ikizle-

rinden ise sadece 2'sinin suç işlediği saptanmıştır (Ankay, 1992:25-26).

İç salgı bezleri de kişiliğin oluşumunda etkin görev görmektedir. İnsan beyni sıkıntıdan kurtulmak için morfine benzer Serotonin gibi kimyasal maddeler üretmektedir. Serotonin, nöronlarla ilgili olduğundan az salgılandığında kaygı ve depresyon durumlarına yol açmaktadır. Bunu önlemek için organizma karbonhidratlı besinlere yönelmekte ve kişi şişmanlamaktadır. Isı ve ışığın da iç salgı bezlerinin çalışmasını etkilediği bilinmektedir.

Kişiliğin hem bir türevi hem de oluşturucusu niteliğinde olan duyguların temelinde de biyokimya vardır. Yapılan bir deneyde, erkek farenin hipotalamusuna Bekaendorfün enjekte edildiğinde, belirli bir dişi fare ile daha fazla ilişkiye girdiği ve diğerlerine ilgi duymadığı ortaya çıkmıştır. Adrenalinin de duygusal yaşamı harekete geçirdiği ve beyin aktivitesini arttırdığı ispatlanmıştır (Ankay 1992:31-32).

2. Toplumsal ve Ruhsal Özelliklere Göre Kişilik

Araştırmacıların bazıları ise, beden yapısından bağlantısız olarak kişilik özelliklerini toplumsal ve ruhsal açıdan değerlendirmeye almaktadırlar. Bu yaklaşımları, Psikoanalitik, Neo-Analitik, Biyolojik, Davranışsal, Bilişsel, Özellikli, İnsancıl ve Etkileşimci olarak sınıflandırmak olanaklıdır.

2.1. Psikoanalitik Yaklaşım

Kişilik konusundaki Psikoanalitik yaklaşım Freud'un kişilik kavramından kaynaklanmaktadır. İnsanların fark etmedikleri birtakım içgüdüleri, itileri ve gereksinimlerinden yola çıkarak, altta yatan gereksinimlerin yada kaygıların bilinmesinin farklı ortamlarda yapılan farklı davranışları birbirleriyle tutarlı hale getireceğini (Morgan 1998:315) ileri süren Freud, insan kişiliğinin üç temel birimi olarak "İd", "Ego" ve "Süperego" kavramlarını ele alır (Cüceloğlu 1993:406-414).

İd, kişiliğin, en kaba, en ilkel kalıtsal dürtü ve arzularını içerir. Zevk ilkesine göre işleyen ve bilinçaltı dürtülerden oluşan id, hiç geciktirilmeden bütün isteklerin yerine getirilmesini

(size zorluk çıkarana saldırma veya çekici bulunan karşı cinsten birisiyle o anda birlikte olma vb.) ister.

Rüyalar veya hayal kurmalar şeklinde de ortaya çıkan id'in doyurulması "Birincil Süreçler"i oluşturmaktadır. Birincil süreçlerin baskın olduğu bireylerde, davranışların düşünme ve akıl yürütme yoluyla değil, id'in istekleri yönünde geliştiği görülür.

İd'i denetim altında tutmaya çabalayan kişilik birimi ego'dur. Gerçek ilkesine uyarak, gerçek dünya ile id arasında bir aracı olarak işlev görür. 'İkincil Süreçler'e dayalı düşünce içinde çalışan ego, mantık ve gerçekçi düşünceyi ön plana çıkarır. İd'in "hemen şimdi istiyorum" emrine karşı, ego "koşullar uygunsa sana isteğini verebilirim" der. Akılcılık ve pratikliğini kullanarak, id'le çoğu zaman çelişki halinde olsa da onun arzu dürtülerini mümkün olduğunca yerine getirmeye çalışır. İd'in sürekli bir danışmanı ve yol göstericisi olduğundan, iyi ve kötü kavramlarıyla ilgilenmez ve herhangi bir ahlaksal tutumu yoktur.

Toplumun inandığı ve kişiye dayattığı doğru ve yanlış kararların kaynağını Süperego oluşturmaktadır. Vicdan olarak da isimlendirilen Süperego, bireyin davranışlarını süzgeçten geçirecek, bireye iltifat veya yergi bildirir. Böyle bir yapılanma içinde ego, id ile süperego arasında bir nevi cambaz niteliindedir. Hem id'i memnun etmeye, hem de süperego tarafından azarlanmaktan kurtulmak ister.

Freud'a göre, kişiliğin bütün bu katmanları birbirleriyle devamlı çelişki halindedir. Böylece, kaygı ile birlikte, bastırma, düş kurma, ussallaştırma, yansıtma, saplanma ve gerileme, özdeşim, özleşme, ödünleme, yer değiştirme-yön değiştirme, kaçma, tepki oluşturma, çözümlenme, dönüşüm, yüceltme, yapma-bozma, inkar, yalıtma, dışa vurma gibi savunma mekanizmaları ortaya çıkar.

Freud, cinsel gelişmenin çeşitli aşamalarındaki saplamalara bağlı olarak, Sevgeç, Sadomazoşist ve Özsever olmak üzere üç temel kişilik tipi üzerinde durmaktadır (Köknel 1986: 91-92)

Sevgeç tiptekiler, sevmenin ve sevilmenin egemen olduğu, ağır bastığı duygusal insanlardan oluşmaktadır.

Superego'ları ile Ego'ları arasında sürekli çatışma ve sürtüşme görülen tipler ise, Sado-Mazoşist'leri oluşturmaktadır. Katı kurallar karşısında, bunlara uymamanın verdiği kaygı ve sıkıntı nedeniyle devamlı tedirginlik gösterirler. Saplantılı düşünceleri ve korkuları kendilerinde taşıma eğilimindedirler.

Kendi bedenine ve kişiliğine aşırı düşkün olma durumuyla da, özsever tip ortaya çıkmaktadır.

Freud, bunların, birbirinden bağımsız ortaya çıkmak yerine, iki tipin özelliklerinin bir bölümünü taşıyan değişik kişilik yapılarının da belirlediğini ileri sürer.

2.2. Neo-Analitik Yaklaşım

Freud'un takipçisi olan ancak, cinselliğin rolünün Freud'un ifade ettiğinden daha düşük olduğunu ileri süren Neo-Analitik düşüncenin en önemli temsilcileri Carl Jung ve Alfred Adler'dir. Jung, "Persona" ve "Gölge" kavramlarını ortaya koymaktadır (Songar 1977: 136-137).

Persona, kişinin gerçek egosunun üstüne geçirilen, toplumsal açıdan kabul edilebilir ve çevreye sunulabilir bir maskedir. Toplumsal çevre ve konjonktür kişileri meslek ve meşguliyetlerine bağlı olarak bir takım davranışları göstermesi konusunda yönlendirmektedir. Bir bakan, doktor, avukat vb. sadece mesai saatlerinde değil, toplum tarafından her zaman bir bakan, doktor veya avukat olarak görülür. Dolayısıyla, Persona, bireyin çevreyle uyumunu sağlayan bir mekanizma görevi yapmaktadır.

Persona maskesinin altında ise, arzuları, duyguları ve bunların bağlantılarını oluşturan Gölge yer almaktadır. İç davranış adı verilen Gölge, Persona'ya oranla daha sabit ve ona zıt bir figürdür. Olgunlaşma ve eğitimle değiştirilemez. Birey, toplumsal nedenlerden dolayı (ahlak, vicdan vb.) Gölge'yi kabullenmekte zorlanmakta, bu da tehlikeli bir iç çelişkiye neden olabilmektedir.

Jung, temel olarak aldığı içedönük ve dışadönük kişilik tiplerini duyum, duygu, sezgi ve düşünme gibi işlevlere göre (dışadönük duyumsal, içedönük duyumsal, dışadönük duygusal, içedönük duygusal, dışadönük sezgisel,

içedönük sezgisel, dışadönük düşünen, içedönük düşünen tarzında toplam sekiz kişilik) değerlendirmektedir. Kişinin içinde bulunduğu ortama, zihinsel gelişmelere göre bu işlevlerden biri ön plana geçmektedir. Böylece ağırlık kazanan işlev, kişinin bilinçli yanını oluşturmaktadır. Gölgede kalan işlev ise diğerine yardımcı olmaktadır. Geriye kalan iki işlevden birisi arada sıkışmış, sonuncusu ise, gelişmeyecek, denetim dışı kalmıştır (Köknel 1986:89-91).

Kişilikte bulunan bu dört işlevden birisinin gelişmesi ergenlik çağının sonunda ortaya çıkmaktadır. Ancak, kişilik gelişmesini tamamlayamayanlar bu dört işlevden hangisine başvuracaklarını bilemediklerinden dengesiz ve düzensizdirler ve her an bir değişme gösterebilirler.

Adler ise, çocukluk hayatının başkasına tabi olma durumu ve yetersizliklerinin zamanında kalmayıp devam etmesiyle, kişide aşağılık duygusunun geliştiğini ileri sürmektedir. Birey, eksikliğini fark ettiğinde, bunu giderici faaliyetlerde bulunur (Songar 1977:131-132).

Üstünlük arzusunun, kişinin psikolojik hayatındaki amacını oluşturduğunu, dünya görüşünü ve davranış kalıbını değiştirdiğini, kendisine ait çeşitli ruhsal ifadeleri belli kanallara doğru sevk ettiğini belirten (Adler 1997:291) Adler, dominant (baskın) üst erkeklik (masculinity) ve resesif (çekingen) kadınlık (femininity) durumlarına işaret etmektedir. Erkeklerde feminen eğilimlerin kişi tarafından fark edilmesiyle "erkek protestosu", aşırı bir agresif davranış görülür.

Kişiliği, Freud'dan farklı olarak, bireyin kendisine, diğer insanlara ve topluma karşı geliştirdiği tutumların ürünü olarak alan (Geçtan 1988:83) Adler, insanları karşılaştıkları zorluklara göre, iyimser-kötümser (Adler 1997:306-307), saldırgan (boş gurur, harislik, kıskançlık, haset, cimrilik, kin) ve kendini savunular (insanlardan kaçma, endişe yüreksizlik, uyumsuzluk belirtisi olarak baskı altına alınmayan içgüdüler) (Adler 1997:309) olarak ayırmaktadır.

2.3. Biyolojik Yaklaşım

Her ne kadar motivasyon ve çok çalışma bireylerin arzuladığı herhangi bir şeyi yapmada, elde etmede önemli olsa da, biyolojik faktörlerin

kişiliği etkilediği şüphe götürmez bir gerçekliktir.

Beyin yarımkürelerindeki aktivitelerden, zehirlenme veya hastalıklara kadar bir çok biyolojik değişken kişilik farklılıkları üzerinde etkili olabilmektedir (Friedman ve Schustack 2003:199). Beynimizin yapısına ve işleyiş tarzına bağlı olarak gerek duyu organların hassasiyetinde, gerekse vücudun hormon üretiminde kişiden kişiye, ortamdaki ortama ve hatta zamana bağlı olarak değişiklikler meydana gelmektedir. Dolayısıyla bu değişikliklere bağlı olarak herhangi bir olay karşısında algı, dikkat, önem, reaksiyon şiddeti gibi unsurlar değişebilmektedir. Çokolatanın çok sınırlı da olsa rahatlatıcı işlevi dikkate alındığında, çikolata bağımlısı bir kişinin reaksiyonu ile diğerlerinin reaksiyonları arasında düşük düzeyli bir farklılık göze çarpar. Diğer yandan, hastalıklar, zehirlenme, fiziksel maddelere bağımlılıklar yüzünden kişilik değişiklikleri görülebilmekte, bu unsurlar kişilik üzerinde dramatik etkilere yol açabilmektedir (Friedman ve Schustack 2003:199).

İnsanların sadece çevreden etkilenmediklerini, belli yeteneklerle doğduğunu ileri süren biyolojik yaklaşım taraftarları, özellikle ikizler üzerine yapılan çalışmalar üzerinde durmaktadır. Tek yumurta ikizlerinin, diğer ikizlere oranla kişilik yönünden daha fazla benzerlikler taşıdıkları belirtilmektedir. Özellikle benzer çevresel etkilere karşı benzer davranış örüntüleri görünmektedir. Ancak, çocukluktan yetişkinliğe ve yaşlılığa kadar önemli çevresel etkilerin, benzerlikleri caydırıcı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Genç tek yumurta ikizlerinin kişilik benzerlikleri ile yaşlanmış tek yumurta ikizlerinin kişilik benzerlikleri arasındaki fark da bunu göstermektedir (Friedman ve Schustack 2003:199).

Biyolojik yaklaşımın önemli temsilcilerinden kabul edilen Ivan Pavlov, beyin kabuğunda oluşan uyarılma ve ketleme süreçlerine göre mizacı güçlülük, dengelilik, hareketlilik boyutlarında 1) güçlü, dengeli, hareketli-canlı tip, 2) güçlü, dengeli hareketsiz-sakin, yavaş tip, 3) güçlü, dengesiz-engelsiz tip, 4) zayıf tip şeklinde ayırma gitmektedir (AnaBritannica 1989:363).

Yine kişiliğin belirli özelliklerinin nesiller boyunca aktarıldığını ileri süren Galton, genlerle aileden kalma bazı özelliklerin zamanla aynı ailenin devamında görüldüğünü, Tyron, kalıtımla zeka arasında ilişki olduğunu, Gottesman, ikizlerin benzer kişilik özelliklerinin genetik benzerliklerinden kaynaklandığını, Newman, Greeman ve Holzinger, ikizler arasındaki ağırlık, fizyolojik yapı ve zeka düzeylerindeki benzerliklerden ötürü benzer kişilik özelliklerinin oluştuğunu ileri sürmüşlerdir (Timur Demirtaş, www.kriminoloji.com).

2.4. Davranışçı Yaklaşım

Bir çok yaklaşım, kişiliği anlamak için, kompleks bir bütün olan insan davranışından yola çıkarken, davranışçı geleneğe sahip olanlar öncelikle daha basit olan hayvan davranışı üzerinde durmuşlardır. Hayvan davranışlarının özellikle çevre tarafından koşullanmasından yola çıkarak, bireyin tam olarak çevre tarafından kontrol edildiğini ileri sürerler (Friedman ve Schustack, 2003:202).

Ampirik yaklaşımı sürdüren anglo-sakson geleneği, gözle görünmeyen, ölçülemeyen ego, id, üst ben gibi soyut kavramlar yerine, kişiliğin öğrenme tarihçesini yansıtan davranış alışkanlıklarından oluştuğunu iddia etmektedir (Cüceloğlu 1993:423). Böylece, öğrenmeyi temel tezi olarak ele alan davranışçı yaklaşım, bireylerin, sosyal davranışı da tıpkı başka bir davranışın öğrenilmesi gibi aynı ilkelere bağlı olarak öğrendiklerini savunmaktadır. Dahası, farklı durumlarda değişik davranışlarda bulunmayı da öğrenmektedirler. Bireyler bir durumda dürüst olmayı öğrenirken, bir başka durumda bu davranışı öğrenmeyebilirler. Dolayısıyla kişinin belli durumlarda neler yaptığının anlaşılması için onun gözlemlenmesi ve kendine sorulması (çeşitli durumların resimlerinin gösterilmesiyle davranım ya da tepkilerdeki otomatik değişimleri ölçmek, rol yapılması sağlanarak sorunların olası nedenlerini saptamak, görüşmelerle, anketlerle kişinin değişik durumlarda neler yaptığının kendisine sorulması vb.) gerekir (Morgan 1998:318). Davranışçılar, genelde, bir insanın her günlük davranışıyla kişilik davranışları arasında bir fark olmadığı, pekiştirme, cezalandırma, genelleme ve ayırt etme gibi kavramlarla kişiliğin açıklanabileceği üzerinde durmaktadırlar (Cüceloğlu 1993:432).

Biyolojik yaklaşımda olduğu gibi, Davranışçı yaklaşımın da önemli simalarından olan Ivan Pavlov, klasik şartlanma deneyiyle öğrenmenin temel ilkelerini ortaya çıkarmıştır. Pavlov, köpekler üzerine yaptığı deneyde, yemek vermeden önce zil çalmakta sonrasında yemeğini vermektedir. Normalde zil çalmasının tükürük salgılayıcı bir işlevi olmamasına rağmen, belli bir deneyimden sonra sadece zilin çalmasıyla köpek tükürük salgılamaya başlamaktadır. Böylece köpek zilin çalmasını yemek anlamına geldiğini öğrenmektedir.

Edimsel koşullamanın (yapıldığında bir ödülle götüren davranışın gittikçe kuvvetleneceği, davranışın ödülle örtüştüğü) kişiliği oluşturan temel etmenlerden biri olduğunu ileri süren Skinner ise, kişiliği çevresel şartlar tarafından organize edilen öğrenilmiş bir davranış repertuarı olarak görmektedir. Çocuklar üzerinde de çalışan Skinner, yaşamını ve kişiliğini çevresel olayların kontrol ettiği çocuğun güvercinler gibi çevrenin fonksiyonu olduğunu, kişilik gelişmesinde ödül ve cezanın önemli bir rolü olduğunu belirtmektedir (Friedman ve Schustack 2003:229).

Freud'un ileri sürdüğü kişilik kavramlarının öğrenme süreçleriyle açıklanabileceğini ileri süren Miller ve Donald, bir öğrenmenin gerçekleşebilmesi için bireyin bir şeyi istemesi, dikkate alması, yapması ve elde etmesi gerektiğini söylemektedirler. Uyarı ve cevap arasındaki bağlantıyı alışkanlık olarak adlandırdıklarından, kişilikten bahsettiklerinde, öncelikle alışkanlığın oluşumunu ve çeşitli alışkanlıklar arasındaki ilişkileri kastederler (Friedman ve Schustack 2003:229).

2.5. Bilişsel Yaklaşım

Dünyamızdaki olayları nasıl anlıyoruz, doğayı ve diğer insanların eylemlerini nasıl anlıyoruz, sosyal çevremizden nasıl öğreniyoruz, davranışlarımızı nasıl kontrol ediyoruz ve anlıyoruz soruları üzerinde duran Bilişsel söylem, kişiliğin temeline zihinsel süreçlerle, algıyı koymaktadır (Friedman ve Schustack 2003:232).

Bilişsel yaklaşım içinde yer alan Kelly, öncelikle kişiler arası ilişki üzerine odaklanmaktadır. Kelly'e göre, her insan anlamak ve davranışı tahmin edebilmek için benzersiz bir sisteme sahiptir.

Kişiliğin oluşumunu inanç sistemine bağlayan Rotter, sosyal-bilişsel teorisiyle, bireyin davranış potansiyeli, beklenen sonuçlar ve verilen değer bağlamında davranışlarını seçtiğini ileri sürmektedir (Friedman ve Schustack, 2003: 267). Rotter'ın beklenti-değer yaklaşımına göre, kişi belirli bir davranışı, o davranıştan belirli bir sonuç beklediği için yapmaktadır. Birey için bu davranıştan elde edeceği düşünüldüğü sonucun bir değeri bulunmaktadır. Herhangi bir durumda beklenti veya değerden biri çok düşükse davranış ortaya çıkmamaktadır. Buradaki beklenti kavramı temelde algılamaya ve bilişsel süreçlere dayanmaktadır. Değer ise, algılama düzeyinde bir ödüllendirir.

Bireyin herhangi bir davranışı öğrenmesi için bir başkasını belirli davranışları yaparken gözlemlemesi gerektiği, bunun için ödülün gerek şart olmadığı düşüncesine katılan Bandura da, sosyal ortama ve gözlemlemeye önem vererek, insan algılamasını yani bilişsel süreçleri ön planda tutar (Cüceloğlu 1993:426-427).

Bazı durumlarda, ilgili teorilerin, doğrudan konunun içindeki teorilerden daha fazla bu teorilerin varsayımlarına katkıda buldukları görülmektedir. Kurt Lewin'in Gestalt yaklaşımı da aynı şekilde bilişsel yaklaşıma önemli bir destek sağlamaktadır. Gestalt yaklaşımı, algı ve problem çözümünü ele alarak, bunu kişilik teorileri sahasında geliştirmiştir (Friedman ve Schustack 2003:266).

2.6. Özellikli Yaklaşım

Özellik yaklaşımı, bireyin kişiliğini, temel özelliklerinin bir sentezi olarak görmektedirler. Bu özelliklerin bilinmesiyle bireyin kişiliği de öğrenilmiş olacaktır. Böylece, kişilik testleri ve derecelendirme ölçekleri ile ölçülebilecek belirli sayıdaki bir takım özelliklerin bir araya getirilmesi gerekmektedir. Bu özellikler daha çok birbirine zıt sıfatlar halinde ifade edilen iyi-kötü, gergin-rahat, sevimli-sevimsiz vb. yakıştırma ile ifade edilmektedir (Cüceloğlu 1993:416-417). Bireyin kişiliği, bu ifadelerin kullanıldığı kişilik testleriyle veya herhangi bir kişiyi tanıyan yargıcılara özellik derecelendirmesi yaptırmak yoluyla ölçülmektedir (Morgan 1998:312). Ancak, özellik yaklaşımında kullanılan sınırlı sayıdaki özelliklerin kişiliği özetlemekte faydalı olmasına rağmen bunların

sayısı hala tartışma yaratmaktadır (Friedman ve Schustack 2003:305).

Özellik yaklaşımının önemli simalarından olan ve 1930'larda modern kişilik teorilerinin şekillenmesinde önemli bir rolü olan Allport, kişiliği tümüyle bireysel ve tekil özelliklerinden oluşan bir bütün olarak ele alarak, insan davranışının değişmeyen, öznel ve tekil kişilik özelliklerine göre belirlendiğini ileri sürmektedir.

Kişiliğin gereksinimler içinde oluştuğunu savunan Murray'ın, hazırladığı gereksinimler listesi kişiliğin istatistik yöntemleriyle çözümlenmesine dayalı testlerin temelini oluşturmaktadır. Bu testlerin bilinçdışı davranışları ortaya çıkarma amacı taşıması, kişiliğin de bilinçdışı süreçlerin ürünü olduğu düşüncesine yol açmıştır.

McDougall ise, kişiliği kalıtsal (birincil) ve öğrenilmiş (ikincil) özellikler bütünü olarak görmektedir (AnaBritannica 1989:363).

2.7. Hümanist Yaklaşım

Hümanist yaklaşım varoluşçulukla birlikte, kişisel ve etik değerler üzerinde yoğunlaşmakta, dünyanın insansız, insanın da dünyasız olamayacağını ileri sürmektedir.

Benlik kuramını da içinde bulunduran bu yaklaşıma göre, yaşamını doyumluluğa ulaştırma yönünde sürekli seçim yapan birey, son derece karmaşık bir organizmadır ve kendi kaderi üzerinde karar verme gücüne sahiptir. İyiye gitme, gelişme ve mutluluğa ulaşma yönünde kararlar verir (Cüceloğlu 1993:428).

İnsancıl yaklaşımın önde gelenlerinden Fromm, karakterin temel yapısının libido'nun çeşitli şekillerinden değil de, bireyin dünya ile olan özel ilişkilerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Ona göre, süreç içinde birey dış dünya ile nesnelere elde ederek ve kendine mal ederek, kendisini başka insanlar ile ilişkili hale getirerek bağlantı kurar. Birincisine kendine mal etme süreci, ikincine de sosyalleşme süreci demektir. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamaları için onları elde etmesi aynı zamanda da başkaları ile ilişki kurması gerekir (Fromm 1995:79).

Fromm, yaptığı kişilik tiplendirmelerinde, yaratıcı olmayan yöneliş ile yaratıcı yöneliş ele almaktadır. Kendine mal etme sürecinde yaratıcı olmayan yöneliş 1) alıcı (kabul eden), 2) sömürücü (zorla alan), 3) biriktirici (saklayan), 4) pazarlayıcı (değiş-tokuş eden) kişilikleri ortaya koyarken, sosyalleşme düzeyinde 1) mazoşistik (aşırı bağlı), 2) sadistik (otoriter), 3) yıkıcı (kendini gösteren, ön plana çıkaran), 4) ilgisiz (yalnızca çekici görünmeye çalışan) tipleri önermektedir. Olumlu bir imaj çizen yaratıcı yöneliş ise, kendine mal etme sürecinde çalışan, sosyalleşme sürecinde ise seven, düşünen tipleri ortaya çıkarmaktadır (Fromm 1995:134-135)

Rogers'a göre ise, her birey doğuştan mutluluğu arar, potansiyellerini geliştirmek ister. Bu insanın doğasında vardır. Bir kişinin benlik bilinci onun kendisiyle ilgili düşüncelerini, algılamalarını ve kanaatlerini içerir. Olumlu bir benlik bilincinin gelişmesi için ise koşulsuz sevgi (ne yaparsa yapsın onun sevgi ve saygıya layık olması) içinde yetişmesi gerekmektedir.

2.8. Etkileşimci Yaklaşım

Etkileşimci yaklaşım, sosyal durumlardan yola çıkmaktadır. Eğer durumdan duruma insanların kişilikleri değişiyorsa, kişilikle ilgili nasıl konuşabiliriz sorusundan yola çıkan etkileşimciler, kişiliğin sosyal durumlarla nasıl bir ilişki içinde olduğunu araştırmaya başlamışlardır. Yaklaşım, kişiliğin zaman içinde ufak değişikliklere uğrayacağını, insanın iradesinin sınırsız olmamak kaydıyla özgür olarak belirlendiğini ileri sürmektedir.

Kurt Lewin'in Alan Teorisinden etkilenen ve daha önce özellik yaklaşımında da gördüğümüz Henry Murray, zaman perspektifini öne alarak, kişisel etkileşim ve insanların hayatları boyu karşılaştıkları durumları analiz ederek, tipik bir ihtiyaçlar kombinasyonu (birleşmek, özerklik, egemenlik, sergileme, kötülüğü önlemek, yardımcı olmak, düzenlemek, oyun, erotizm, yardımcı olmak, anlamak) önermiştir (Friedman ve Schustack 2003:349).

Sosyal self kavramını ele alan ve kültürel etkilerin de göz önüne alınması gerektiğini Amerika Birleşik Devletlerinde ilk gören (Horney 1986:20) Sullivan ise, farklı durumların farklı

insanları oluşturduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla yeni bir kasabaya taşınan kişilerin taze bir başlangıç yapmaları, yeni arkadaşlara, komşulara, iş arkadaşlarına yeni bir imaj sunmaları gibi sahip olduğumuz kişiler arası durumlar kadar kişilikler oluşmaktadır (Friedman ve Schustack 2003:375).

3. İletişim Tipleri

İletişim tipleri, kullanılan iletişim sürecinin ne anlamda farklı olduğunu ortaya koymak, iletişimi daha kolay anlamlandırmak için tercih edilmektedir. Zıllıoğlu (1993:18-21), bir toplumsal ilişkiler sistemi olarak; kişiler arası

iletişim, grup iletişim, örgüt iletişimi, toplumsal iletişim, grup ilişkilerinin yapısına göre; biçimsel olmayan/yatay iletişim, biçimsel/dikey iletişim, kullanılan kanallara ve araçlara göre; görsel iletişim, işitsel iletişim, görsel-işitsel iletişim, dokunma ile iletişim, telekomünikasyon, kitle iletişimi ya da doğal araçlarla iletişim, yapay araçlarla iletişim, kullanılan kodlara göre; sözlü iletişim, yazılı iletişim, sözsüz iletişim, zaman ve mekan boyutlarında; yüz yüze iletişim, uzaktan iletişim olarak sınıflandırmaktadır. Ancak, daha basite indirgenirse, kendi kendine iletişim, kişiler arası iletişim ve kitle iletişiminden bahsetmek olanaklıdır.

Tablo 2. İletişim Tiplerinin Farklılıkları

	KENDİ KENDİNE İLETİŞİM	KİŞİLER ARASI İLETİŞİM	KİTLE İLETİŞİMİ
KAYNAK	Birey	Birey ile Birey	Kuruluşlar
ARAÇ	Düşünce	Söz, Mimik ve Jestler	Kitle İletişim Araçları
HEDEF	Bireyin Kendisi (Bilinen)	Diğer Bireyler (Daha Az Bilinen)	Bütün Toplum veya Toplumlar (Çok Daha Az Bilinen)
FEEDBACK	Otomatik, Anında	Hızlı	Yavaş

Kişiyi güdüleyen, motive eden, gereksinimleriyle kişinin kafasındaki ben kavramını ortaya çıkaran kendi kendine iletişime (Usluata 1994:45), söz, jest ve mimiklerle kendisi dışındaki kişileri algılamayı, onlara kendini anlatmayı sağlayan kişiler arası iletişime ve kitle iletişim araçlarını kullanarak kütleli bir üretimin söz konusu olduğu kitle iletişiminde göre iletişimin kullanımı farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıklar, genellikle iletişim süreci içinde yer alan kaynak, araç, hedef ve feedback gibi kavramlardan ortaya çıkmaktadır.

Genel iletişim sürecinin bir kaynakla başladığı, kaynağın oluşturduğu iletileri bir araçla hedefe ulaştırdığı ve bunun sonucunda bir feedback alarak iletişimi buna göre değiştirdiği, tekrarladığı veya sonlandırdığı göz önüne alınırsa, iletişim tiplerine göre bu süreç içinde yer alan unsurların da farklı kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Kendi kendine iletişimi veya kişiler arası iletişimi kullanan bireyin kaynağı yine kendisi olurken, kitle iletişiminde bu daha çok kuruluşlar olmaktadır.

Kendi kendine iletişimde araç olarak beyinsel elektrik dalgaları, hormonlar vb. tarafından

güdülenen düşünce ön plana çıkarken, kişiler arası iletişim de bu söz, mimik ve jestler, kitle iletişiminde ise kitle iletişim araçları kullanılmaktadır.

İletişimde bulunularak etkilenmek istenen hedef, kendi kendine iletişimde özellikleri diğerlerine oranla çok iyi olarak bilinen bireyin kendisi olurken, kişiler arası iletişimde nitelikleri daha az bilinen diğer bireyler, kitle iletişiminde çok daha az bilgi sahibi olunulan toplum söz konusudur.

Son olarak, iletişimin varlığı ve başarısı konusunda yaşamsal bir öneme sahip olan feedback devreye girdiğinde, kendi kendine iletişimde bunun anında hatta otomatik olarak gerçekleştiği, kişiler arası iletişimde ise kendi kendine iletişim kadar olmasa da hızlı olduğu, ancak kitle iletişiminde çok yavaş tezahür ettiği görülmektedir.

4. Kişilik ve İletişim Tipleri

İletişimin amacı, iletişimcinin içeriğini belirlediği iletilerin, uygun kanallar ve araçlar vasıta-

siyla alıcıya ulaşması ve onda istenen bir etkinin oluşmasıdır. Dolayısıyla da ileti amaca yakın bir ikna edici niteliğe haiz olmalıdır. Alıcıyı ikna edebilmek, uygun kanalları bulabilmek, iletiyi şekillendirmek için ise onun kişiliği dikkate alınmalıdır. Bu yüzden, belli bir toplumsal kişilikte, belirgin olan insanca ihtiyaçlara yanıt verebildiği ölçüde ikna edici ileti etkili bir güç haline gelebilmektedir (Fromm 1993:243).

İkna edici iletilerde temel olarak ele alınacak nokta, kişiliğin, çevre, ortam, konjonktür, zaman, kalıtım gibi faktörlere dayandığı ve belli bir dille yapıldığıdır.

Zaten kişilikle ilgili, dilimizdeki veya dünya dillerinde kelimelerin çokluğu, ikna edici iletilerin bunları bilinçli veya bilinçsiz kullandığını ortaya çıkarmaktadır. Allport İngilizce’de kişilik çizgilerini ifade eden 17.953 kelime bulmuştur. Bu bütün İngilizce dağarcığının % 45’ini oluşturmaktadır. Bunların % 25’lik ilk grubu en dar anlamıyla kişilik çizgilerini veren nazik, kaba, dalgın gibi kelimelerden oluşmaktadır. Yine % 25’lik ikinci grubunda, şaşkın, neşeli, kendinden geçmiş gibi geçici psikolojik durumları belirleyen kelimeler yer almaktadır. % 29’luk bir kısmı, anlamsız, saçma, sevimli gibi kişi üzerindeki değer yargılarını içermektedir. Son grupta yer alan % 21’i ise, heterojen bir nitelik taşımaktadır. Bunlar içinde, şımarık, çocuk gibi davranış açıklayıcı, tombul yanaklı, tıknaz, babacan gibi fiziksel çizgileri psikolojik çizgilerle ilişkilendiren, yetenekli, çalışkan verimli gibi yetenek ve becerileri belirleyen sınıflandırmalar yer almaktadır (Tolan 1985:399).

Biyolojik ve Özellik yaklaşımları içinde kabul edilen Hans Eysenck, hiyerarşik açıdan kişiliği oluşturan faktörleri sıralamaktadır. Dört faktörlük bu süreç içinde kişiliğin en alt sınırını oluşturan ilk düzeyi, çok özel tepkileri içererek, belirli uyarıları, biyolojik ve katılsal özellikleri taşır. Bireyin bulunduğu ortamlardan elde ettiği alışkanlıklara dayalı özellikle ilgili olan ikinci düzeyden sonra, eğilimleri içeren ve kişinin bir çok alışılmış davranışları arasından eğilimler (süreklilik, değişmezlik, bireysel dengesizlik, doğruluk ve değişkenlik, heyecanlılık özelliklerinin olduğu) kazanma evresi olan üçüncü düzey gelir. Son düzey ise tip safhasıdır

ve burada baskın özelliklere göre belirgin tipler ortaya çıkmaktadır (Timur Demirtaş, www.kriminoloji.com).

Kişiliğin zekayla ilgili olduğunu da ileri sürerek, IQ’su 120 olan bir kişinin, 80 olan bir diğerinden daha fazla kompleks ve çok boyutlu kişiliğe sahip olduğunu belirten (Schultz ve Schultz 1998:268) ve diğer bir çok çağdaş araştırmacı gibi kişilik tiplerini içedönük-dışadönük ayrımına tabi tutan Eysenck, bunlara oturmuş (dengeli) ve uçarı (dengesiz) sınıflandırmalarını eklemektedir.

Tablo 3. Eysenck’in Kişilik Tiplemesi

	İÇEDÖNÜK	DIŞADÖNÜK
OTURMUŞ	Oturmuş-İçedönük	Oturmuş-Dışadönük
UÇARI	Uçarı-İçedönük	Uçarı-Dışadönük

Kaynak: Cüceloğlu D (1993) İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 422.

Eysenck’e göre, dış dünyaya yönelen dışadönük kişiler, diğer insanlarla birlikte olmayı tercih etme, sosyal, atılgan, iddialı, baskın olma ve tehlikeye atılma eğilimindeyken, içedönüklerin bunun tersidir. Araştırmacı bu farklılığın biyolojik ve genetik temelleriyle ilgilenecek, dışadönük olanların, içedönüklere oranla kortikal uyarılarının daha düşük olduğunu ileri sürmüştür (Schultz ve Schultz 1998:269). Bu yüzden dışadönükler, heyecan ve uyarıcı arayarak kortikal bir dengeye gitmeye çalışmaktadır. Bunun tersi olarak da, içedönükler kortikal uyarılarının fazla olmasıyla heyecan ve uyarılardan uzak durmakta ve bu yönde bir dengeye ihtiyaç duymaktadırlar. Dolayısıyla, dış dünyadan gelen duygusal uyarılar konusunda düşük etkilenebilirken, benzer bir etkiye sahip olabilen için dışadönükler daha büyük bir çabaya gerek duymaktadır.

Eysenck’ini yaptığı ikinci açılım oturmuş-uçarı ayrımıdır. Ona göre, oturmuşlar çevrelerine daha iyi uyum sağlarlarken, uçarılarda uyum problemleri ortaya çıkmaktadır.

Dörtlü çerçevede ise, sakin, güvenilir, dikkatli olan oturmuş-ıçedönük kendini denetim altında

tutabilir. Diğer yandan, oturmuş-dışadönük, hoş sohbet, aldırılmaz, atılgan ve önderlik özellikleri olan, uçarı-içedönük, topluluktan kaçan, karamsar, katı, kaygılı, ne zaman neşeli ne zaman kızgın olacağı bilinmeyen ve uçarı-dışadönük hemen alinganlaşan, saldırgan, çabuk heyecanlanan, çabuk değişebilen, hareketli bireyleri temsil etmektedir.

Eysek'in ayrımı dikkate alındığında, ikna edici iletinin fonksiyonel olabilmesi için iletişim tiplerine göre farklı yönelimler gerekmektedir.

İçedönük kişilikler ister oturmuş olsun ister uçarı olsun, kişiler arası iletişim yerine daha çok, kendi kendine iletişim ile kitle iletişimi tercih etmektedir. Yine de kişiler arası iletişime verdiği önem derecesinde içedönük kişilikleri oturmuş veya uçarı olarak nitelendirmek olasıdır. Oturmuş-içedönükler kişiler arası iletişimi kullanmakla, özellikle, kendileri için önemli bir rol üstlenen topluluk içinde kontrol mekanizmasını ele alarak savunucu iletişim davranışları içinde yer alan denetimci davranışı kabullenirler. Örneğin topluluk halinde bir yürüme sırasında, oturmuş-içedönük olanların toplulukla birlikte, ancak birkaç santim geriden yürüdüğünü görmek olasıdır. Bunun nedeni topluluğun yönelimini ölçmek isteğinden kaynaklanan bu birkaç santimin kendilerine verdiği denetim işlevidir. Benzer bir durumda ise uçarı-içedönükler o yürüyen topluluk içinde olmayı, mecburiyet durumunda ise oldukça geriden gelmeyi tercih edeceklerdir. Amaçları kontrol mekanizmasından daha çok, toplulukla ilişkilerini en aza indirmektir. Hatta bir ara onların yok olduklarını bile sanabilirsiniz. Topluluğun denetimine kişiler arası iletişim yoluyla girmeleri, girmemelerinin onlara getireceği zararları gördüklerinde daha mümkündür. Kaldı ki topluluk üyelerinin, uçarı-içedönüklerin uçarı-dışadönükler gibi hangi olaya nasıl tepki verecekleri belli olmadığından, onlara çekinerek yaklaşmaları bu kişileri biraz daha toplum dışına itmekte ve yine savunucu iletişim içinde yer alan umursamaz davranışı kabullenmelerini sağlamaktadır.

Kendi kendine iletişim ise, kişiyi güdülemekte, kişinin düşüncelerindeki "ben"inin farkına varmasını sağlamaktadır. Bireyin "ben"ini fark etmesi ve sorgulamaya başlaması ile, diğerleri-

nin duygu ve düşüncelerini umursamamak veya tam tersi olarak gereğinden fazla umursamak arasında gidip geldiği, en azından iletişim kurduğu veya kurmadığı/kuramadığı diğer bireylerin kendisini ciddiye aldığı veya almadığı görülmektedir. Kendi kendine iletişimi kullanma konusunda oturmuş-içedönükler ile uçarı-içedönükler arasında yine bir fark oluşmaktadır. Oturmuş-içedönükler diğer iletişim tiplerini de mümkün olduğunca kullanma yolunu tercih etmekteyken, uçarı-içedönükler özellikle kendi kendine iletişimi benimsemektedirler. Böylece kendi kendileriyle daha çok bir arada olmakta, dışarıdan gelecek olası tehlikeleri (özellikle manevi tehlikeler) azaltmaktadır. Uçarı-içedönük kişiliğin, çoğu kez kişiler arası iletişimden kaçarak, kendi kendine iletişime sığınmasının altında, kişiler arası iletişimde başarısız olma korkusu (ki bu yargılayıcı davranış karşısında artmaktadır), insanların kendi hakkındaki görüşlerini gereğinden fazla ciddiye alma gibi faktörler yatabilmektedir.

Kitle iletişimin her iki tipte de (oturmuş-içedönük ve uçarı-içedönük) farklı amaçlarla da olsa yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Oturmuş-içedönük, kitle iletişimiyle, dikkatli ve sakin bir yapısı olduğundan diğer gereksinmelerinin yanında yaşamında kullanabileceği bilgileri elde ederken, uçarı-içedönükler, doğrudan kendilerini hedef almayan bu tip iletişimle, bir boşalma yaşamakta ve diğerleriyle ilgili elde ettikleri bilgileri kendi ben'leriyle kıyaslamaktadırlar.

Genel olarak içedönüklerde, iletinin daha az yoğun ancak kısa tekrarlara dayanan (piramit-önce girişlerin yapıldığı ve sonlara doğru temel argümanın verildiği) şeklinin seçilmesi daha faydalı olabilecektir. Duygusal, kendisiyle meşgul ve alingan niteliklere sahip olan içedönük kişilik, yoğun içerikli iletileri kendisine karşı bir tehdit unsuru olarak göreceğinden, oturmuştan uçarıya kadar bu tip iletilerin mevcut dengelerinde azdan çoğa doğru bir sarsılmaya yol açması olanaklıdır. İletinin kısa sürelerle tekrarlanması ise, bu kişiliğin nevrotik bir yapıya dönüşmesini engellemek için gereklidir.

Dışadönük kişilik tiplerinde ise, kendi kendine iletişim belki de diğerlerine oranla pek zaman ayırlamadığından içedönük olanlardan daha az kullanılmakta, kullanıldığında da top-

luluk içinde gerçekleştiğinden neredeyse bir grup terapisi niteliğine bürünebilmekte ve yine toplulukla ilgili planlanmaktadır. İçedönüklerde olduğu gibi oturmuş-dışadönük ile uçarı dışadönük arasında kişiler arası iletişimi kullanma konusunda farklar oluşmaktadır. Yukarıdaki örnek dikkate alındığında toplulukla birlikte bir yerden bir yere giderken, oturmuş-dışadönük kişiliğın diğerleriyle birlikte ama biraz önde, uçarı-dışadönük kişiliğın ise diğerlerinin epey önünde hatta onlardan bağımsız gibi davrandığı ve savunucu davranışlardan üstünlük taşıyan davranış özellikleri taşıdığı ya da böyle algılandığı görülebilir. Oturmuş-dışadönük atılgan olması ve önder niteliğinden dolayı diğerleriyle iletişim içinde ancak onlara liderin kim olduğunu gösterme niyetindedir. Topluluğun biraz önünde olmak, onları yönlendirmek ve bir ölçüde kontrol etmek için önemli bir avantajı beraberinde getirmektedir. Buna karşın uçarı-dışadönük ise, saldırgan kişiliğiyle, topluluğun epey önünde, beni kim takip ederse etsin, ben yine bildiğimi okurum tarzını yansıtır. Dolayısıyla çoğu kez arkasına bile bakmayacak, her şeyi belirleyecek, belki de diğerlerini pek dinlemeden en çok o konuşacak ve kişiler arası iletişimi tek yönlü olarak kullanarak kesinlik taşıyan bir davranış kalıbı içinde olacaktır. Dışadönük kişilik tipleri deşarj olma vasıtası olarak diğer insanları, grupları gördüklerinden onların favori iletişim tiplemesi kişiler arası iletişim olacaktır.

Dışadönüklerin kendi kendine iletişimi çok fazla kullandığını söylemek zordur. Ancak, belki de bu görüldüğünden veya beklendiğinden daha fazla tezahür etmektedir. Topluluk içinde bir oraya bir buraya koşan, yalnız kalmaktan hoşlanmayan ve mecbur kaldığı bu durumlarda eline telefon alarak birileriyle konuşan kişilik tipleri bile bir şekilde kendi kendine iletişimi kullanarak bir iç muhasebe yoluna gitmektedirler. Bu muhasebe uçarı-dışadönüklerde, oturmuş-dışadönüklere oranla daha çok gerçekleşmektedir. Tıpkı uçarı-ıçedönükler gibi alıngan ve çabuk değışebilen bir kişiliğe sahip olan uçarı-dışadönükler muhasebelerinin sonucunda onlardan farklı olarak tepkilerini daha çok saldırganlık olarak ortaya koymaktadırlar.

Kitle iletişimi ise, dışadönükler arasında kişiler arası iletişime oranla daha az kullanılmaktadır.

Oturmuş-dışadönükler toplum içinde tartışma yaratabilecek, kendilerinin toplumdaki konumlarını arttıracak konularla ilgili olan kitle iletişim iletilerini daha revaçta bulmakta ve toplum tarafından kabul edilen tavır ve davranışları öğrenmek için (kendilerinin de kabul edilebilirliğini arttıracak savıyla) çaba sarf etmektedirler. Buna karşın uçarı-dışadönükler kitle iletişim araçlarını kullanarak kendilerine uygun savları kabullenerek, aleyhtekiler konusunda saldırgan bir tepki içinde bulunurken, toplumun kabul edeceği davranışlar yerine, kendilerinin daha çok kaile alınacağını düşündükleri pek hoş gitmeyecek davranışlarla sivrilme yolunu seçeceklerdir. Dolayısıyla, toplumun sevgiye dayalı olarak onları kabullemesinden çok, korku ve endişeye dayalı bir kabulü yaymaya çalışacaklardır.

Favori iletişim tiplemesi, kişiler arası iletişim olan dışadönük kişilik için diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde olmak, olmazsa olmaz bir nitelik taşımaktadır. İçedönük olanların kendi kendine iletişim ile sağladığı bireyin kendi varlığının farkına varması süreci, dışadönük kişilik yapısında grup veya toplum içinde sağlandığından, daha yüksek yoğunluk taşıyan ancak sık sık tekrarlanan ikna edici iletiler etkin olabilecektir. Bu tipler, kendilerini bir yerde topluma adadıklarından, sosyal ilişkileri ve yayılımları fazla olduğundan, yoğun olmayan içerikli bir iletiyle yeteri kadar ilgilenmeyecekler ve ilgilerini kolaylıkla benimsetmek istediğimiz iletinin dışındaki iletilere kaydırabileceklerdir. Dolayısıyla da yoğun içerikli (ters piramit-temel argümanın başta verildiği ve giderek geliştirildiği) iletilerin çok tekrarlanması, onlarda topluluk içinde kendilerine bir mevzuu açması bakımından da faydalı olabilecektir.

İçedönük olanların genellikle cezalandırılacaklarını, dışadönük olanların ise ödüllendirileceklerini sanmalarından dolayı –ki genelde toplum onlara bu şekilde davranmaktadır-, bu pekiştirici unsurlar tersine kullanılarak, iletinin daha kolay kabullenilmesi ve kalıcı olması sağlanabilir. İçedönük olanların cezalandırılmayı beklemleri, bunun tersi olarak da dışadönük olanların ödüllendirilmeyi ummaları yüzünden, onların beklentilerinin tersine içedönüklerde ödül, dışadönüklerde ceza imajı yaratmasıyla ileti daha etkin olabilecektir.

Her iki tipin de bir şekilde sorunu veya mutluluğu toplum olduğu için ödül ve cezanın da daha etkili olabilmesi için toplumsal çevreler içinde verilmesi gerekecektir. Ancak, ödül veya cezanın derecelerini belirlerken, her iki tipteki kişilerin (içedönük ve dışadönük), ne derecede ortalamaya yakın oldukları (oturmuş-içedönük ve oturmuş dışadönük) veya ne derecede ortalamadan saptıkları (uçarı-içedönük ve uçarı-dışadönük) göz önüne alınmalıdır. Ortalamadan sapsmış her iki tipte de aşırıya varacak dozlardaki ödül-ceza, içinde olabilecekleri nevrotik durumu her an şizofrenik bir duruma çevirebilecektir. Dolayısıyla da ikna edici iletişimi kullanan iletişimci, kaş yapayım derken göz çıkarabilir.

SONUÇ

Bir insanın diğerlerinden duygu, düşünce, ilgi, tutum ve davranış ölçütleriyle farklı olarak algılanması, kişiliklerden bahsetmemizi olanaklı kılmaktadır. Kişiliklerin parmak izi gibi, her birey için farklılık arz etmesi ve ilişkilerimizde, tavırlarımızda konjonktür ile birlikte belirleyici olması, konu üzerinde önemli çalışmalar yapılmasına ve kuramsal – model sel denemelerin hızlanmasına yol açmaktadır. Bunlar içinde, literatüre önemli katkılarda bulunmuş birisi olarak Biyolojik ve Özellik yaklaşımları içinde görülen Hans Eysenck kişilik tiplerini oturmuş-içedönük, oturmuş-dışadönük, uçarı-içedönük ve uçarı-dışadönük şeklinde sınıflandırmaktadır.

İleri sürülen bu dörtlü skala dahilinde, ikna edici iletinin etkin olabilmesi için kişilik yapılarına ve iletişim tiplerine göre biçimlendirilmesi gerekmektedir.

Sakin, güvenilir, özdenetimi yüksek oturmuş-içedönük kişilik ile toplulukla ilişkilerini sınırlandıran, karamsar, kaygılı uçarı-içedönük kişiliklerde kendi kendine iletişim ile kitle iletişim (alıcı olarak) daha çok tercih edilmektedir. Bunun tersine hoş sohbet, atılgan, önder özellikleri bünyesinde bulunduran oturmuş-dışadönük ile saldırgan, çabuk değişebilen uçarı-dışadönük bireyler kişilerarası iletişim ile psikolojik doyumlarını sağlamakta, kendi dengelerini kurmaktadır. Ancak burada dikkati çeken husus, oturmuş-içedönükler ile oturmuş dışadönüklerin farklı iletişim tiplerini kullan-

dıkları düşünülüyorsa da bu sadece bir nicelik sorunu olarak belirlemektedir. Herhangi bir iletişim tipini biri diğerinden sadece biraz daha fazla kullanmaktadır. Asıl farklılık uçarı özellikler gösterenlerde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan içedönük olanlar bazen neredeyse toplumla bütün ilişkilerini koparacak noktaya kadar gelebilmektedirler. Dışadönük olanların ise saldırganlık ve hareketlerindeki tahmin edilemez değişkenlikler yüzünden toplumdan dışlanmaları söz konusu olabilmektedir.

İletinin yeteri kadar uyarıda bulunabilmesi için, konjonktürel etkenlerin yanında bireysel etkenlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Ancak bu, sadece iletinin alıcı tarafından anlaşılması konusunda değil, bunun yanında belki de göndericinin ileti sayesinde alıcı üzerinde istenmeyen etkilere yol açmaması konusunda da önemlidir.

KAYNAKLAR

- Adler A (1997) İnsan Tabiatını Tanıma, Ayda Yörük (çev), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- AnaBritannica Ansiklopedisi (1989) Kişilik Maddesi, Cilt.13, Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc, İstanbul.
- Ankay A (1992) Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Carrel A (1973) İnsan Denen Meçhul, Refik Özdek (çev), Yağmur Yayınevi, İstanbul.
- Cüceloğlu D (1993) İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Demirtaş T (2005) <http://www.kriminoloji.com>
- Friedman H S ve Schustack (2003) Personality Classic Theories and Modern Research, Allyn and Bacon, Boston.
- Fromm E (1993) Özgürlükten Kaçış, Selçuk Budak (çev), Öteki Yayınları, Ankara.
- Fromm E (1995) Erdem ve Mutluluk, Ayda Yörük (çev), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Geçtan E (1988) Psikanaliz ve Sonrası, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Güvenç B (1984) İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Hall C S ve ark (1985) Introduction to Theories of Personality, John Wiley & Sons, New York.

Horney K (1986) Günümüzün Nevrotik İnsanı, A. Erdem Bagatur (çev), Yaprak Yayınları, İstanbul.

Kağıtçıbaşı Ç (1977) İnsan ve İnsanlar, Duran Ofset, İstanbul.

Köknel Ö (1986) Kişilik, Altın Kitapları, İstanbul.

Morgan C T (1998) Psikolojiye Giriş, Hüsni Arıcı vd. (çev), Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Ankara.

Schultz D ve Schultz S E (1998) Theories of Personality, 6th Ed, Brooks/Cole Publishing Company, California.

Sennett R (1996) Kamusal İnsanın Çöküşü, Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz (çev), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Songar A (1977) Psikiyatri, Modern Psikobiyoloji ve Ruh Hastalıkları, Geçit Kitabevi, İstanbul.

Sokullu-Akıncı F (1999) Kriminoloji, Beta Yayınları, İstanbul.

Soyaslan D (1996) Kriminoloji, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

Tolan B (1985) Toplum Bilimlerine Giriş, G.Ü. Yayınları, Ankara.

Usluata A (1994) İletişim, İletişim Yayınları, İstanbul.

Zillioğlu M (1993) İletişim Nedir?, Cem Yayınevi, İstanbul.